

Posudek na habilitační práci Oty Halamy

Život přináší nejedno překvapení. Je tomu tak i v případě Oty Halamy, který netradičně předložil jako podklad pro habilitační řízení hned pět svých prací. Vysokoškolský zákon sice takový postup nevyklučuje, nicméně v historických oborech jde o jev málokdy vídaný, neboť většina uchazečů se prezentuje buď knižní monografií, nebo jedním knižním souborem zpravidla tematicky sevřených vědeckých studií. Přiznávám se, že jsem konzervativní, a proto jednoznačně preferuji předložení vědecky fundované monografie, vydávající zásadní svědectví o habilitantových badatelských kvalitách. Halamovu volbu ovšem respektuji, i když by podle mého mínění zcela vyhovovalo, kdyby habilitační komisi zaslal publikaci *Svatý Jan Hus. Stručný přehled projevů domácí úcty k českému mučedníku v letech 1415 – 1620* (Praha: Kalich 2015, 191 s.) a k ní eventuálně přidal edicí několika textů známého kališnického literáta a tiskaře (Mikuláš Konáč z Hodiškova, *Pikartské dialogy* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2017, 179 s.). Uchazeči však toto řešení nestačilo, a tak připojil ještě dvě své víceméně soupisové práce (*Signatura 1 B c*, in: J. Beneš – D. Dobiáš – M. Dragoun – O. Halama – M. Klosová – I. Lelková – M. Měřička, Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatury 1 B a 1 C, Praha: Národní muzeum – Scriptorium 2015, s. 93-171; *Signatura 1 E b*, in: V. Brom – V. Čermák – M. Dragoun – A. Eberonová – O. Halama – J. Marek – O. Sixtová – K. Spurná – D. Timofejev – T. Visi, Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatury 1 D, 1 E a 1 G, Praha: Národní muzeum – Scriptorium 2016, s. 219-243) a návdavkem ještě jím redigovaný sborník vědeckých studií (*Amica Sponsa Mater. Bible v čase reformace*, Praha: Kalich 2014), mezi něž zařadil své pojednání *Obhajoba biblického kánonu v druhé generaci Jednoty bratrské* (s. 226-240).

Vysvětluji si toto nestandardní počínání Halamovou snahou představit vlastní vědecký záběr v plné šíři, tj. od knižní monografie přes ediční a katalogizační práce až po redakční a organizační činnost. Z mého pohledu jde o krok poněkud nadbytečný, neboť členům habilitační komise i odborné veřejnosti je Ota Halama dobře znám, stejně jako jeho úctyhodné badatelské výkony. Habilitant vzbudil pozornost již svou knižní prvotinou (*Otázka svatých v české reformaci. Její proměny od doby Karla IV. do doby České konfese*, Brno: L. Marek 2002), dále pozoruhodnou edicí zajímavého textu konzervativního utrakvisty (*Bohuslava Bílejovského Kronika česká*, Praha: Univerzita Karlova 2011) i příspěvky v prestižních kolektivních dílech (například *Husitské teologické myšlení*, in: Husitské století, edd. P. Cermanová – R. Novotný – P. Soukup, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2014, s. 401-414).

Ze svého pohledu považuji za nejvýznamnější ze všech předložených titulů knihu o svatém Janu Husovi, mapující, mnohdy nově a nejednou v překvapivých kulturních souvislostech, genezi a proměny husovské úcty od jejích počátků až do roku 1621. Proto také práci věnuji v rámci posudku největší

prostor. Své pojednání rozvrhl autor do devíti kapitol, zřetelně ohraničených srozumitelnými periodizačními mezníky. Poněkud neočekávaně, leč veden snahou postihnout duchovní souřadnice, v nichž se kult kostnického mučedníka zrodil, začíná již takzvanými Husovými předchůdci, ač tento pojem současné bádání opustilo. Nemůže však ponechat bez povšimnutí Miličův životopis, jehož autor Matěj z Janova, učinil z nonkonformního kazatele, horlícího proti Antikristovi, postavu posledního dějinného věku a nového Eliáše, k němuž jako druhého Henocha přiřadil Konrada Waldhausera. Milíč a Waldhauser ovšem nepoložili pro Krista tělesný život, takže prvními protomartyry českého reformního hnutí se stali až tři jinoši, popravení za účast v protiodpustkových bouřích 11. července 1412. I když byla jejich těla za zpěvu antifony *Isti sunt sancti* odnesena do Betlémské kaple a zde pochována, nenaplňovala jejich oběť Janovovo proroctví, že skutečnými mučedníky zápasu proti Antikristovi budou reformní kazatelé. Předpověď o novém Eliášovi a Henochovi, kteří vstoupí do nebeského království, tak v praxi potvrdili až Jan Hus, vnímaný svými přívrženci jako skutečný následovník Kristův, a mistr Jeroným jakožto Husův žák a vyznavač Božích pravd.

Pro vznik Husova kultu byla namnoze určující známá relace Petra z Mladoňovic, člena pražského vysokého učení, jež jako první (v oficiálním dokumentu datovaném 11. září 1415) hovoří o Janu Husovi „svaté paměti“. Hlavní zásluha o Husovu „kanonizaci“ a vznik Husova svátku ovšem připadla mistru Jakoubkovi ze Stříbra a jeho známému kázání, proslovenému podle Halamova zdůvodněného názoru v den prvního výročí kostnické exekuce, a to nejspíš v Betlémské kapli. Autor zároveň Jakoubkovo kázání přesvědčivě určil (mimo jiné na základě oslovení posluchačů) jako promluvu adresovanou shromáždění univerzitní obce. Husovská úcta zapustila mezi přívrženci kazatelova odkazu hluboké kořeny již před výbuchem husitské revoluce. Už několikrát jsem v této souvislosti na příkladu kronikářských prací upozornil, že sympatizanti husitského programu vnímali Husovu mučednickou smrt (eventuálně obnovu přijímání sub utraque specie) jako vlom do dějin, jako nový počátek, který křesťanstvu umožňuje vrátit se na závaznou cestu vedoucí ke spasení. Halama pochopitelně eviduje známé doklady o uctívání Husa a Jeronýma v předrevoluční i revoluční Praze, o mimopražském prostředí však pouze konstatuje, že v rámci jednotlivých husitských směrů nebylo o Husově svatosti pochyb.

Svízelnější problém nastal pro autora s ukončením revoluce. Kompaktáta, přijatá roku 1436, se o Husovi nezmiňují (a s ohledem na vyváženost formulací ani zmiňovat nemohla), zprávy z Prahy pak o Husově svátku i kultu mlčí. Autor se proto kloní k mínění, že v letech 1437 - 1448 nastala v pražském souměstí v uctívání Husovy památky césura, ukončená až Poděbradovým vpádem a Rokycanovým návratem v září 1448. Byl bych poněkud opatrnější, neboť dějiny nejsou totožné s prameny. Zprávy o Husově kultu a svátku se totiž nezachovaly ani v Hradci Králové, kde Jan Rokycana působil během dlouhého exilu, ani

v dalších východočeských městech, která oddaného Husova a Jakoubkova žáka považovala za hlavního představitele kališnické církve. Představa, že by mistr Rokycana v době nuceného královéhradeckého pobytu zanedbával památku svého učitele, jistě nepřichází v úvahu. Buď se prameny ztratily, nebo byl Husův kult v kališnických východních Čechách natolik obvyklou součástí církevního života, že se o něm psát ani nemuselo. V Praze pod převahou konzervativních utrakvistů vyhlížely poměry sice jinak, přesto si ale nemyslím, že zde byla úcta k Husovi nežádoucí. Přece jen tu působila řada pamětníků i mistrových žáků.

Obezřetná interpretace je na místě též proto, že mlčení pramenů badatele zavádí i v jiných případech. Tak o procesích, konaných v Praze o Husově svátku, existuje první písemný doklad až z roku 1543, byť jejich tradice sahala hluboko do minulosti. Zprávy o pražských oslavách Husova výročí v letech 1517, 1519 a 1521 se na foliích kronikářských spisů objevily očividně kvůli jejich mimořádnému průběhu (manifestace síly pražských měst proti Hradu kontrolovanému Zdeňkem Lvem z Rožmitálu, respektive pouliční nepokoje ústící v obrazoborecké ataky a v napadání klášterů), zatímco obvyklý poklidný rituál nestál letopiscům za zmínku. Jinak je tomu s datací podle Husova svátku. Datační formule vykazují značnou setrvalost a často závisejí i na zažité praxi a generační příslušnosti konkrétního úředníka. I to mohl být důvod, proč Husův svátek pronikal do datace zvolna.

Po Rokycanově smrti a v souvislosti s přirozenou generační proměnou získala Husova památka i úcta prokazovaná kostnickému mučedníkovi jiný rozměr. Pro kališníky, kteří Husa osobně nepoznali a neprožili revoluční události, přerostl betlémský kazatel v symbol, propůjčující legitimitu i historické ospravedlnění českému utrakvismu, vzdorujícímu katolickému tlaku a permanentně zdůvodňujícímu oprávněnost vlastní existence. Jagellonské období je tak časem rozkvětu husitského a Husova kultu, patrného nejen v liturgii a kazatelské činnosti, nýbrž také ve výtvarném umění. To v poslední době opakovaně prokázaly cenné práce Mileny Bartlové, Milady Studničkové a Martiny Šárovové, jež pochopitelně Halama dobře zná a které doložily existenci dvou základních Husových vyobrazení, tj. jako kazatele a martyra na kostnické hranici. V těchto rolích se mistr Jan zapsal do povědomí nekatolické většiny obyvatel, nepochybujících o jeho věčném životě v boží říši, kde jako *maximus patronus Bohemiae*, zastupoval všechny nové mučedníky utrakvistických Čech. A to včetně kouřimského kněze Jana Chůdka a jeho druhů, jejichž údajné ostatky byly na konci 15. století nalezeny v kutnohorských dolech a kterým Halama svého času věnoval samostatnou studii (*The Martyrs of Kutná Hora 1419 – 1420*, in: *The Bohemian Reformation and Religious Practice* 5/1, 2004, s. 139-146). S tím, jak nenávratně zmizeli přímí pamětníci, mohl být Jan Hus prohlášen za původce podávání svátosti oltární pod obojí způsobou. Tato ahistorická interpretace směřovala jak proti římské církvi, tak proti Jednotě bratrské, zpochybňující Kristovu reálnou přítomnost v eucharistii a prohlašující své členy za jediné oprávněné následovníky Husa a skutečných husitů.

Nástup luterské reformace, jak známo, podstatně změnil i Husovu podobu. Halama jednoznačně přejímá Roytův názor, podle něhož byl archetypem vousatého Husa s pokrývkou (respektive mistrovským biretem) na hlavě, dřevořez v Schedelově *Liber chronicarum*, užitý zde i pro jiné učence včetně židovských. Názor Mileny Bartlové, že tu vousatý Hus funguje ve vztahu k Martinu Lutherovi obdobně jako Jan Křtitel k Ježíši Kristu, tj. v roli předchůdce německého reformátora, však autor v potaz nevzal.

Mimořádně zajímavé jsou tři kapitoly věnované aktualizacím proměnám Husova kultu v předbělohorském století. Jistě nepřekvapí, že radikální utrakvisté, Jednota bratrská i luteráni přizpůsobovali interpretaci Husova odkazu vlastním potřebám. Zájem českých knihtiskařů o vydávání Husových textů však byl v této době nízký. Nikoliv ale kvůli zavedení knižní cenzury a dohledu nad činností kališnické církve, nýbrž hlavně kvůli slabému čtenářskému zájmu. Mistra Jana tak potkal osud téměř každého uctívaného velikána. Tím snáze se po uvolnění náboženských poměrů dařilo až do osudové bitvy bělohorské přisuzovat Husovi principy, které nikdy nezastával. Stačí nahlédnout do textů kazatelů Havla Žalanského, Sanuela Martinia z Dražova i Matthiase Høe. Souznění s tématem a kritické myšlení se v Halamově případě nevyklučují. Jako příklad tu budiž zmíněna polehčující okolnost, již autor uvádí ve prospěch tolikrát vysmívaného mistra Petra Codicilla, jenž Husův svátek, uváděný v kalendářích od roku 1524, z univerzitních minucí pro léta 1585 - 1587 vypustil. Halama však naznačuje, že mistr Petr se spíše ocitl v roli obětního beránka, který jen splnil nařízení císaře Rudolfa II., vydané v lednu 1584 v souvislosti s přechodem na gregoriánský kalendář. Kdyby tak neučinil, ocitla by se utrakvistická akademie ve sporu se zeměpánem.

Halamova objevná a zároveň sumarizující kniha, vybavená úsporným, leč hutným poznámkovým aparátem i rozsáhlou obrazovou přílohou, se výborně doplňuje s jinými důležitými husovskými publikacemi, rovněž zveřejněnými v jubilejním roce 2015. Mám na mysli zejména kolektivní monografii vydanou u příležitosti expozice *Praha Husova a husitská 1415 – 2015* (Praha: Scriptorium 2015) i vynikající počin *Jan Hus v památkách Prahy* (Praha: Národní památkový ústav 2015). Do obou tisků ostatně Ota Halama významným vkladem přispěl (*Husův kult u pražských příslušníků nekatolických církví od poloviny 15. století do 17. století*, s. 113-118; *Nejstarší pražské památky Husova kultu*, s. 6-15).

V graficky půvabné edici *Pikartské dialogy* vydal Halama nejen dva texty Mikuláše Konáče z Hodiškova (veršované *Rozmlúvanie o viere* z roku 1511, *Dialogus, v kterémž Čech s Pikartem rozmlúvá*, vytištěný roku 1515), ale také zkrácené a upravené dílo (*O klanění velebné svátosti oltářní*) kališnického knize Jana Domažlického, řečeného Stanislaides, muže pohnutých životních osudů, a traktát Mikuláše z Poříčí (*Proti poblúzeným času tohoto...*). Kromě prvního textu se všechny práce, zveřejněné zásluhou Konáčovy officíny, vymezují proti Jednotě bratrské, kterou kritizují z pozic konzervativního kališnictví.

Nejzajímavější je právě první dialog. V něm Konáč z pozic nadkonfesijního křesťanství vtípně a místy až ironicky pohlíží na náboženské půtky mezi katolíky, kališníky a příslušníky Jednoty bratrské. Myslím, že v díle jsou patrné též aluze na starší tvorbu tohoto žánru (*Husitské skladby Budyšinského rukopisu*, dialog *Václav, Havel a Tábor*). V porovnání s vydáním Bílejovského *České kroniky* se v případě *Pikartských dialogů* Halama projevil jako poučenější i vyzrálejší editor, který již zvládl čtenářsky vstřícnou transkripci a publikaci doplnil stručným diferenčním slovníčkem i cennou evidencí tištěných polemik s Jednotou bratrskou v letech 1500 – 1526. Zvláštní zmínku zasluhuje rozsáhlá úvodní studie, přehledně mapující život a tiskařské působení Mikuláše Konáče i jeho úlohu v náboženských polemikách dramatické doby druhého a třetího desetiletí 16. věku. Na rozdíl od některých současných badatelů, místy až hyperkritických vůči utrakvistickému kulturnímu prostředí, si Halama zachoval věcnost a střizlivost, které propůjčil i Konáčovu portrétu. Nobilitovaný úředník a literát se v autorově pojetí jeví jako důsledný obhájce kompaktát, jako dědic i ctitel odkazu Jana Husa a Jana Rokycany, jako člověk s vypjatě národním cítěním i jako protivník radikálních utrakvistů, českých bratří a nastupujícího luteránství.

Jen stručně se zmíním o dalších předložených pracích. Oba soupisy, součást rozsáhlého kolektivního úkolu, dokládají Halamovu orientaci v náročném „řemesle“, podloženou vynikající znalostí dějin Jednoty bratrské, včetně tvorby Jana Amose Komenského i jemu blízkých osob (Mikuláš Drabík). Tento dílčí, leč rozsáhlý materiál (Komeniana, Drabiciana, archiv bratrských biskupů z Ivančic a Lešna, rukopisy z polského a uherského exilu) byl náročný i jazykově (polština, latina, čeština, němčina). Kniha *Amica Sponsa Mater*, již habilitant redigoval, pak shrnuje převážně příspěvky badatelsky zdatné i plodné generace nynějších čtyřicátníků, mezi jejíž nejvýznamnější představitele Ota Halama náleží a která se soustavně věnuje problematice české reformace.

Závěr: Všechny texty, jež Halama předložil jako základ pro habilitaci, prozrazují poučeného badatele, který skvěle ovládá prameny i literaturu, umí si zvolit nosná témata, uchopit problémy a náležitě je analyzovat i interpretovat. Zároveň vypovídají, že zvládá široké spektrum vědeckých žánrů a jako odborník na dějiny české reformace, pojímané v evropských souvislostech, není úzce limitován, nýbrž pokrývá dějinný úsek v rozsahu let 1360 – 1670. To je dnes opravdová vzácnost. I s přihlédnutím k ostatní Halamově činnosti, která skýtá záruku, že se bude dále badatelsky rozvíjet, s radostí doporučuji předložený soubor prací jako podklad pro pokračování v habilitačním řízení.

V Praze 25. dubna 2018

prof. PhDr. Petr Corněj, DrSc.